

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
ДФ 12.093.010
у Маріупольському державному
університеті Міністерства освіти і науки
України
доктору історичних наук, професору
Вікторії ЛИСАК

ВІДГУК

офіційного опонента доктора політичних наук, провідного наукового співробітника Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Явір Віри Анатоліївни на дисертацію Періч Ольги «Національні меншини в політичних процесах Республіки Словенія», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія»

Актуальність теми дисертаційного дослідження не викликає жодних сумнівів і обумовлена цілою низкою чинників. По-перше, для України як кандидата на вступ до Європейського Союзу важливим і пізнавальним є вивчення словенського досвіду гармонійного поєднання інтересів нації та національних меншин (спільнот), зокрема шляхом забезпечення політико-правових механізмів участі національних меншин у політичних процесах. Тим більше, що, як слушно зазначає дисертантка, Словенія тривалий час вважалася взірцевою європейською державою у вимірі демократичності етнополітики щодо національних меншин. Вивчення позитивного досвіду держав-членів ЄС є надзвичайно актуальним для напрацювання українського формату взаємодії держави з національними меншинами, їх активного залучення у політичні процеси у ході євроінтеграції України.

Оскільки Європейський Союз дуже послідовний у дотриманні демократичних свобод і стандартів, невід'ємною частиною якого є захист прав національних меншин, Україна отримала рекомендацію завершити реформування законодавства про національні меншини як умову євроінтеграції держави. І наразі змушена балансувати між напрацюванням законодавчої бази, яка одночасно відповідатиме етнополітичним викликам, у тому числі воєнного часу, і при цьому задовольнятиме високі європейські стандарти захисту прав національних меншин.

Безумовно, Словенія та Україна перебувають у дуже різних умовах, але глибоке вивчення унікального словенського досвіду може дати Україні

поштовх і, головне, сміливість до напрацювання і розвитку власних форматів (тієї ж етнокультурної екстериторіальної автономії). Політика кожної держави щодо національних меншин завжди є поєднанням загальнодемократичних універсальних стандартів та унікальних національних характеристик, які можуть базуватися як на історичних традиціях, так і сучасному стані розвитку етнонаціональних відносин, що знаходить відображення у законодавстві держави.

Словенський досвід цікавий тим, що за дотримання стандарту рівності, держава напрацювала власний пакет законодавчих гарантій, зокрема в Конституції та законах про окремі меншини, що вказує на різний статус національних меншин залежно від низки об'єктивних чинників – їх становища, численності, тривалості проживання у Словенії. Власне, це те, чого увесь час бояться українські законодавці, наполягаючи на рівному статусі всіх національних меншин, що на практиці лише збуває процеси політизації етнічності в їх середовищі, адже одні національні меншини перебувають у більш дискримінованому становищі (роми, кримчаки, караїми), тоді як статус, вимоги і потужна підтримка етнічних батьківщин інших навпаки загрожують територіальній цілісності України (росіяни, угорці, румуни). А з іншого боку, в практичній етнополітиці доводиться де-факто працювати з проблемами нерівного становища національних меншин – наприклад, європейські моніторингові організації цікавляться, наскільки ефективно Україна захищає ромську громаду і що зроблено для вирівнювання їх дискримінаційного становища в українському суспільстві.

Наскільки ефективним є словенський підхід до задоволення прав національних меншин та забезпечення їх політичної участі – розгорнуту відповідь на ці запитання знаходимо у дисертації Ольги Періч «Національні меншини в політичних процесах Республіки Словенія».

Достовірність і наукова новизна отриманих результатів. Зміст дисертаційного дослідження свідчить, що отримані наукові результати характеризуються високим рівнем достовірності. Подана до захисту робота є глибокою та інноваційною – в ній порушуються ті питання етнополітики у частині налагодження відносин та діалогу держави (органів влади) з національними меншинами та етнополітичного менеджменту, які мають низький рівень розробки в Україні. Зокрема, слід відзначити положення наукової новизни, сформулювавши які, авторка робить внесок у розвиток цієї складної та малодослідженої теми:

- сформульовано основні напрямки студіювання проблем політизації національних меншин Словенії;
- визначено та проаналізовано структуру та рівень ефективності системи етнополітичного менеджменту Республіки Словенія;
- здійснено порівняльний аналіз політичної участі національних громад Словенії та визначено фактори, що впливають на політичну активність окремих національних меншин;

- удосконалено уявлення про структуру політичної участі та механізми прийняття рішень у середовищі автохтонних національних меншин Словенії;

- удосконалено визначення форм політичної участі ромських громад Словенії та перспективи політизації ромської меншини на національному рівні.

Проаналізувавши ці та інші положення, можна зробити висновок про те, що результатам дисертаційного дослідження Ольги Періч притаманний високий рівень наукової новизни. Виявлені та проаналізовані шляхи налагодження взаємодії з національними меншинами та забезпечення їх участі у політичних процесах Словенії можуть знадобитися в ході розробки етнополітики України, яка має велику частку де-юре рівних, де-факто різностатусних національних меншин у своєму етнічному складі населення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації Ольгою Періч, є повною мірою обґрунтованими, структурованими та достовірними. Сприяло цьому чітке формулювання метою дослідження – «визначення і з'ясування моделей, напрямів, механізмів участі національних меншин Словенії в політичних процесах держави»; об'єктом – «національні меншини Республіки Словенія як об'єкт державної політики та актор політичних процесів»; предметом – «громадську та політичну самоорганізацію національних меншин та їх участь в політичних процесах Республіки Словенії». Послідовна реалізація визначеної мети в ході дослідження дала змогу логічно структурувати роботу та сформулювати чіткі наукові положення та висновки. Щоправда, певні запитання виникають до неповного переліку дослідницьких завдань дослідження, шляхом вирішення яких реалізовувалася поставлена мета.

Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій в дисертаційній роботі забезпечується теоретичною основою, проведеним аналізом наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Обширна джерельна база дала змогу авторці розглянути проблему політизації національних меншин як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. На наповнення джерельної бази слід звернути увагу окремо, позаяк дисертантка послуговувалася документами організацій національних меншин та регіональних ЗМІ Словенії. І навіть виявила та вказала на недоліки - недостатній рівень об'єктивності та репрезентативності офіційної державної статистики досліджуваної країни.

Список джерел дисертації налічує 277 позицій, з яких переважна більшість - 233 іноземних, що вказує на володіння дисертанткою мовами ЄС та високий рівень залучення зарубіжного як теоретичного, так і прикладного доробку до проведення дослідження. Вірно розставлені акценти в ході формування джерельної бази дослідження дали змогу забезпечити всебічність та повноту аналізу предмета дослідження, а також отримати достовірні результати та сформулювати авторські рекомендації.

Повнота викладу наукових положень, висновків і результатів дисертації обумовлена достатньою апробацією у фахових наукових виданнях України та інших держав, оприлюдненням їх на міжнародних, всеукраїнських

та університетських науково-практичних, інтернет-конференціях та круглих столах.

Так, підсумком дисертаційного дослідження стали вісім публікацій, зокрема чотири у виданнях з переліку наукових фахових видань України з політології, дві – у зарубіжних виданнях (стаття у періодичному виданні держави, яка входить до Європейського Союзу (Польща) та стаття у закордонному науковому виданні (Республіка Молдова), три доповіді, опубліковані у матеріалах науково-практичних конференцій та круглих столів.

Публікації відповідають вимогам п. 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, оскільки містять обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків.

Практичне значення отриманих результатів є достатньо вагомим та переконливим, позаяк дисертантка сама є представником української діаспори Словенії та лідеркою діяспоральної організації, відтак матиме змогу використовувати та імплементувати наукові результати дослідження під час практичної діяльності та налагодження комунікації з органами влади.

На прикладний характер отриманих результатів вказує потенціал їх застосування: по-перше, для подальшого поглибленого вивчення етнонаціональних процесів у Словенії та інших країнах, по-друге, для теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблем забезпечення діалогу між владою та національними меншинами Словенії. Крім того, напрацьовані матеріали можуть бути використані при підготовці тематичних та спеціальних курсів («Етнополітологія», «Етнополітика країн Центральної та Південно-Східної Європи»), навчальних програм, підручників і посібників з етнополітології.

Відповідність теми дисертацію профілю спеціальності. Дисертація Ольги Періч «Національні меншини в політичних процесах Республіки Словенія» цілком відповідає стандарту спеціальності стандарту спеціальності 052 «Політологія», галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертація є самостійним дослідженням О. Періч. Усі сформульовані в ній положення та висновки обґрунтовано на основі власних досліджень. Зроблено посилання на наукові праці здобувача, наведені в анотації. Перелік цих праць також міститься у списку використаних джерел. Усі публікації здобувача пов'язані з темою дисертаційної роботи та розкривають її зміст. Усі публікації дисертанткою підготовлені без співавторства. У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження.

Зауваження до дисертаційної роботи, дискусійні положення та рекомендації. Констатуючи відповідність дисертації вимогам та позитивно оцінюючи здобуток дисертантки, слід вказати на рекомендації та дискусійні моменти, які потребують додаткової аргументації:

1. Високо оцінюючи всебічність аналізу у підрозділі 1.1 «Теоретичні поняття та їх інтерпретація» та розгляд позицій найрізноманітніших теоретиків різних часів, включаючи словенських, слід вказати на певні проблеми зі структуруванням підрозділу, підбіркою та неймінгом теоретичних підходів. По-перше, поняття «етнічність» (С.41-44), яке лежить в основі розмежування, розглядається після дефініцій нації, національної/етнічної меншини.

По-друге, поняття «нація» пропонується розглядати у межах трьох класичних напрямів – примордіалізму, конструктивізму та етносимволізму. Навіть не ставлячи запитання до вибору напрямів (наприклад, чому випущено інструменталізм на користь етносимволізму?), слід зазначити, що у підрозділі розглядаються лише перші два напрями, вони виділені жирним шрифтом. А етносимволізму присвячено лише одне речення: *«Основні постулати примордіалістів знайшли свій відгук у працях етносимволістів – наприклад, Ентоні Сміта»*. (С. 30). При цьому в вступі етносимволізм взагалі не згадується, натомість у переліку підходів фігурує інструменталізм (С. 24), а в самому тексті дисертації немає жодної згадки про інструменталізм.

По-третє, теорії нації розглядаються переважно у прив'язці до авторства, а не підходів чи концепцій – Е. Ренана, К. Маркса, М. Вебера, Р. Брубейкера та ін. А наприкінці підрозділу зроблено висновок про те, що *«в осмисленні категорії «нація» та похідних від нього... переважають два дослідницькі напрями, у які чітко вкладаються формулювання як класиків політичної теорії, так і сучасних дослідників. Вчені першого напрямку розуміють націю як групу, яка мешкає на спільній території. Щодо другого напрямку, то він розуміє націю, перш за все, як культурну спільноту, яка склалася історично»*. (С. 45). Виникає запитання, чи маються на увазі політична та культурна (або культурно-історична) теорії нації? Без неймінгу, але уже як «панівні концепції», ці піходи згадуються у загальних висновках. Але чомусь не згадуються інші напрями (теорії) (економічна (К.Маркс), етнічна (Е. Шилз, Е. Сміт), психологічна), дефініції представників яких аналізуються у підрозділі. Дисертантка, на жаль, не обґрунтовує, чому надає перевагу двом вищезгаданим теоріям нації та вважає їх переважаючими, тоді як в практичній етнополітиці найбільша напруга спостерігається між політичною та етнічною концепціями (теоріями) нації. Хотілося б почути міркування щодо цього питання.

Власне, у висновках дисертантка резонно підкреслює, що одна з основних складностей обраної проблематики полягає саме у чіткому окресленні теоретико-методологічних засад дослідження. Що ж, чіткого розмежування, як і у всіх, вкотре не вийшло. І не варто було, бо цінність конкретно цього дослідження у вивченні конституційного, політико-правового статусів національних меншин Словенії, форм і особливостей їх політичної участі, а не у черговому розмежуванні дефініцій та підходів до поняття «нації» або «етнічності».

2. Відзначаючи більш ґрунтовний науковий підхід до дослідження безпосередньо словенської проблематики участі національних меншин у політичних процесах Словенії (зокрема поділ на тематичні блоки С. 46), все ж помічено недолік, який дещо псує враження від якості змісту тексту. Це неувага

до презентації дослідників та рівної їх подачі - оформлення прізвищ/імен у тексті роботи. Так, іноді використовується повне ім'я вченого/вченої, іноді тільки прізвище, іноді прізвище та ініціали: *«Російський філолог **Надія Старикова** повторює статистичні викладки, які до неї були опубліковані А. Госаром та Т. Дежеланом, проте, вона помилково вважає, що в 1991 році Словенія була практично моноетнічною державою, що спростовував це А. Госар. Загалом, **Н. Старикова** демонструє вкрай спрощене та штампове ставлення до етнонаціональних процесів у Словенії – вона переоцінює значення трудової міграції та ступінь причетності мігрантів до кримінальних структур. Проте, **Старикова** цілком вірно наголошує на необхідності конституційного визнання...»* (С. 49-50)

Рекомендовано обрати уніфіковану подачу імен авторів, що б суттєво покращило сприйняття тексту.

3. Не зовсім зрозуміло, чому методологія, детально виписана у підрозділі 1.3 «Джерела та методологія дослідження» не знайшла відображення у вступі у рубриці **методи дослідження**, де значно більша увага чомусь приділяється теоретичним напрямкам дослідження понять етносу та нації (примордіалізму, інструменталізму, конструктивізму), натомість більша частина методологічної бази, яка дала дисертантці змогу відтворити цілісну та об'єктивну картину участі національних меншин у соціально-політичних процесах Словенії, розкрити мету та дослідницькі завдання дисертації, випущена з поля зору. Йдеться про такі методи, як моделювання, контент-аналіз, методи ситуаційного, термінологічного, статистичного аналізу. Згадуються лише системний та порівняльний методи.

4. У підрозділі 2.2 «Гарантії прав національних меншин у законодавстві Республіки Словенія» порівнюється позитивна концепція захисту (автохтонних) національних спільнот з негативною концепцією захисту меншин (С. 107). Дисертантка виявляє, що конституційний термін «етнічні спільноти» був запропонований представниками автохтонних угорської та італійської громад і базується саме на позитивній концепції захисту національних меншин. У цьому контексті у дисертації слід було б провести паралелі з українським досвідом, а саме з прийняттям нової редакції закону про національні меншини під назвою «Про національні меншини (спільноти) України» у 2022 р. В ході законодавчого процесу глава держави також наполягав на недискримінаційному понятті «національні спільноти», заперечуючи необхідність використання усталеного у праві терміна «національні меншини». Опертя на позитивну концепцію захисту прав національних меншин та підкріплення європейським досвідом її застосування у Словенії, вочевидь, посилили б аргументацію прихильників такого терміну в Україні.

5. У роботі зустрічаються не підкріплені офіційною статистикою твердження, що стосуються чисельності тих чи інших меншин, на зразок *«Кожна з так званих нових меншин за чисельністю переважає автохтонні меншини разом узяті, проте у порівнянні з італійцями, угорцями та ромами мігранти з держав колишньої СФРЮ не мають жодних політичних прав»* (С.

203), водночас ні цифри, ні відсотки щодо кількості албанців, македонців, чорногорців та деяких інших меншин у дисертації не наводяться. Зрозуміло, що якщо у Словенії понад 20 років не проводилося перепису, який встановлював би етнічну належність населення, релевантними цифрами оперувати неможливо, але дані останнього офіційного перепису щодо етнічного складу населення у цій дисертації слід було б навести для наочності сприйняття інформації. Тим більшою є потреба у такій статистці, враховуючи, що одним з дослідницьких завдань визначено «схарактеризувати етнічну структуру Республіки Словенія, в тому числі в її регіональному вимірі».

Ці зауваження мають швидше рекомендаційний характер і не впливають на загальну схвальну оцінку дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Пропозиції мають на меті спонукати дисертантку до врахування фідбеку щодо її наукової праці з боку наукової спільноти та виявлення нових перспективних напрямів подальшого розвитку обраної теми.

Незважаючи на дискусійний характер деяких положень та підходів авторки до дослідження, дисертаційна робота Ольги Періч вигідно вирізняється новизною, глибиною занурення дослідниці в обрану проблематику та вагомим потенціалом до імплементації рекомендацій та висновків.

Висновок. На підставі розгляду дисертації, анотації, висновків можна зробити висновок про завершеність наукової роботи, поданої до захисту Ольгою Періч. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, рівнем їх апробації дисертація повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

Це дає всі підстави кваліфікувати дисертаційне дослідження «Національні меншини в політичних процесах Республіки Словенія» як самостійну наукову працю, в якій отримано достовірні, обґрунтовані результати, що в дають вичерпну відповідь на питання з'ясування моделей, напрямів, механізмів участі національних меншин Словенії в політичних процесах цієї європейської держави, досить актуальне в контексті вивчення і запозичення такого етнополітичного досвіду Україною. З огляду на це Періч Ольга заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:
доктор політичних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

Віра ЯВІР